

Конституиране на повереника в наказателния процес

Павел Смолички*

Резюме: Постоянното развитие на обществото прави необходима еволюцията на най-важния му социален регулатор – правото, чиито изменения съвсем естествено влияят върху функционирането на самата правораздавателна система. Доброто познаване на непрекъснато променящите се юридически правила обуславя в огромна степен пълноценното участие на гражданите в процеса.

В настоящото изследване са анализирани начините, посредством които повереникът може да се конституира в наказателното производство, като е обсъден и моментът, към който този процесуален представител може да встъпи в различните стадии и етапи на процеса.

Изяснени са двата начина, посредством които повереникът се конституира в наказателния процес – назначаване с акт на държавен орган и фактически състав, който се състои от два елемента – акт на упълномощаване от представляваното лице и конклюдентни действия, с които съответният държавен орган допуска повереника да участва в производството.

Установи се, че за разлика от пострадалия, лицето, което се конституира в съдебната фаза като граждански ответник и ощетеното юридическо лице, не участва в досъдебното производство и съответно няма право на повереник в

тази фаза. Това естествено се отразява негативно на правото на защита на тези лица.

Ключови думи: повереник, пострадагал, частен обвинител, частен тължител, граждански ищец, граждански ответник, наказателно производство.

JEL: K14, K41.

1 Повереникът се конституира в наказателния процес по два начина. Той може да встъпи в наказателното производство с реализирането на фактически състав, състоящ се от надлежен акт на упълномощаване от лицето, което има право на повереник, и алтернативното осъществяване на едно от следните условия: извършване на първото процесуално действие в качеството на повереник и без да е издаден съответен акт на държавен орган или с издаването на такъв акт, с който държавният орган изрично се произнася за конституирането на повереника в наказателното производство.

В българската литература традиционно се приема, че защитникът, респ. повереникът, не може да встъпи в наказателното производство просто въз основа на упълномощителен акт от лицето, което ще представлява (В тази връзка вж. **Павлов**, Стефан. Наказателен процес на Република България. Обща част. София: Сиби, 1996, с. 237, а също и **Чинова**, Маргарита. Досъдебното производство по НПК.

* Павел Смолички е доктор по право, главен асистент в катедра „Наказателноправни науки“ на УНСС.

София: Сиела, 2013, с. 188-189. По подобен начин Александър Стойнов обвързва конституирането на фигурата на пострадалия в наказателното производство с извършването на определени процесуални действия от компетентните държавни органи. В тази връзка вж. **Стойнов**, Александър. Жертвата на престъплението. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1993, с. 35.). Изтъква се, че е необходимо и издаването на акт на държавния орган, ръководещ процеса на съответния етап, посредством който акт процесуалният представител се конституира в процеса. Това виждане по въпроса е ценно с обстоятелството, че по този начин се извършва проверка дали лицето, което ще осъществява представителни функции в наказателното производство, отговаря на установените в закона предпоставки за това. Същевременно обаче, ако упълномощеният процесуален представител отговаря на законовите изисквания, необходими за да встъпи в процеса като защитник, респ. повереник, издаването на този акт забавя осъществяването на правото на защита на представляваното лице. Ако такъв акт не се издаде, то правото на защита се ограничава. Нормативната уредба не регламентира издаването на нарочен акт, посредством който да се конституират в производството процесуалните представители. Затова Маргарита Чинова посочва, че: „когато лицето се конституира като защитник, неиздаването на нарочен акт не е съществено процесуално нарушение, за разлика от хипотезата, когато се постановява отказ“ (Чинова, 2013, с. 189). В този смисъл приемам, че **когато повереникът отговаря на законово уредените предпоставки, той се конституира конклюдентно, т.е. съответният държавен орган се съгласява мълчаливо**

с извършването от повереника на първото процесуално действие в това му качество.

Ако се приеме, че и в хипотезата, когато се упълномощава повереник, който отговаря на изискванията за това, е необходим и изричен акт на държавен орган, за да бъде конституиран този процесуален представител, по същия начин трябва да се конституира фигурата на пострадалия в наказателния процес. НПК също не изисква издаването на съответен акт на държавен орган за възникването на фигурата на пострадалия. В чл. 74, ал. 1 НПК се сочи, че пострадали е лицето, което е претърпяло имуществени или неимуществени вреди от престъплението, т.е. урежда качеството „пострадал“ като обективно юридическо качество – качество, чието възникване се обуславя от акта на извършването на престъплението (чл. 74, ал. 1 НПК) и волята на съответното лице да участва като пострадали в наказателното производство (чл. 75, ал. 3 НПК) (Считам, че НПК регламентира качеството пострадали по чл. 74 НПК като обективно юридическо качество, тъй като чл. 74, ал. 1 НПК не обуславя придобиването на качеството „пострадал“ от волята на конкретен държавен орган, изразена в определено негово действие за придобиването на това качество. В различие от тази разпоредба, чл. 54 НПК извежда в предпоставка за придобиването на качеството „обвиняем“ привличането на съответното лице в това му качество при условията и по реда, предвидени в Наказателно-процесуалния кодекс. Определям качеството пострадали като обективно, защото законът обвързва предпоставките за неговото придобиване единствено с обективно претърпяване на имуществени или неимуществени вреди от престъплението и волята на съответното лице да участва

като пострадал в наказателното производство, а не напр. с преценката на съответен държавен орган, че конкретно лице е извършило престъпление, както е за обвиняемия. Затова и пострадалият се конституира по общо правило с конклюдентен акт в наказателното производство, т.е. с този конклюдентен акт се констатира, че пострадалият има качество на такъв в наказателния процес, за разлика от обвиняемия, за чието встъпване в процеса е необходим винаги изричен процесуален акт – постановление на органите на досъдебното производство или извършване на първото действие срещу лицето, материализирано в протокол от неговото извършване.). В същия ред на мисли може да се приеме и че съдът има правомощия да конституира с изричен акт прокурора в процеса след осъществяването на проверка дали не е налице за него основание за отвод по делото.

В обобщение, изразената теза, че повереникът може да се конституира в наказателното производство и без издаването на нарочен акт на съответен държавен орган се подкрепя напълно от нормативната уредба по въпроса. В частност, става въпрос за липсата на регламентация, налагаща издаването на какъвто и да е акт, посредством който да се конституира повереникът в наказателното производство, което впрочем допринася и за една по-пълноценна защита на правата и законните интереси на частноправните субекти, бранещи личната си правна сфера в наказателното производство.

2. Принципното положение е, че повереникът се **упълномощава** от конкретния частноправен субект, бранещ лични права и законни интереси (арг. както от чл. 100, ал. 1, така и от чл. 100, ал. 3, вр. чл. 93, ал. 1 НПК). Правото на процесуален представител е елемент на правото на защита

и като всяко субективно диспозитивно право то се упражнява единствено по волята на лицето. Пострадалият, частният тължител, частният обвинител, гражданският ищец и гражданският ответник вземат лично решение дали да ползват услугите на повереник, в кой конкретен стадий на процеса или в цялото наказателно производство.

Актът, с който се извършва упълномощаването на повереника, е пълномощно. Поначало пълномощното се изготвя в писмена форма и се подписва от повереника и неговия упълномощител (арг. от чл. 93, ал. 2 НПК). По изключение, упълномощаването пред съд се извършва и устно – съгласно чл. 93, ал. 4, изр. 2, вр. чл. 100, ал. 3 НПК, упълномощаването се вписва в протокола от съдебното заседание, който се подписва и от частния обвинител, частния тължител, гражданският ищец или ответник. Доколкото не е предвидено друго, упълномощаването важи за цялото наказателно производство (арг. от чл. 93, ал. 5 НПК) и повереникът се ползва от всички права, предвидени за този процесуален представител в НПК. Съгласно чл. 93, ал. 3, предл. 2, вр. чл. 100, ал. 3 НПК повереникът може да преупълномощава друго лице само със съгласието на неговия упълномощител.

От друга страна, в определени случаи общественият интерес налага частноправните субекти, защитаващи лични права и законни интереси, да бъдат представлявани в наказателното производство задължително от компетентен професионалист. Затова чл. 94, ал. 3, вр. ал. 1 НПК урежда за обвиняемия случаи на задължителна адвокатска защита. В този смисъл това отстъпление от диспозитивността на правото на защита е оправдано с оглед ефективната протекция на правата и интересите на тези частноправни субекти.

Относно назначаването на повереника обаче и този начин на встъпването му в процеса, съгласно българската нормативна уредба, е обусловен от волята на неговия упълномощител (арг. от чл. 100, ал. 2 НПК – „желае да има повереник“).

Единствената хипотеза, при която се назначава повереник в българския наказателен процес, е уредена в чл. 100, ал. 2 НПК, според който, когато частният обвинител, частният тължител, гражданският ищец или гражданският ответник представи доказателства, че не е в състояние да заплати адвокатско възнаграждение, желае да има повереник и интересите на правосъдието изискват това, съдът, който разглежда делото като първа инстанция, му назначава повереник. От разпоредбата на чл. 32 НПК се прави извод, че назначаването на повереника се извършва с определение на съда. Съгласно чл. 33, ал. 6 НПК, определенията на съда в съдебно заседание се произнасят устно и се вписват в протокола. Затова назначаването на повереника се извършва устно и в полза на физически и юридически лица, претърпели вреди от престъплението, които вече са се конституирали в съдебната фаза като частен обвинител, частен тължител, граждански ищец и граждански ответник. Българският законодател обаче е negliжирал интересите на физическите и юридическите лица, претърпели вреди от престъплението, като не е предвидил възможност за назначаването на процесуален представител на досъдебната фаза на процеса.

3. В настоящото изложение е необходимо да бъдат установени **първоначалният и крайният момент**, до които повереникът може да бъде конституиран в това процесуално качество в наказателното производство.

Най-рано може да бъде конституиран повереник на пострадалия след образуване на досъдебното производство. НПК предвижда в досъдебната фаза на процеса единствено право на повереник на пострадалия, а не и на оцетеното юридическо лице. За встъпването на упълномощения повереник в тази фаза на наказателното производство не се издава нарочен акт на съответния държавен орган. Преди това обаче трябва да е конституиран в процеса и самият пострадали. Затова следва да се приеме, че както пострадалият, така и неговият повереник могат да се конституират и без издаването на нарочен акт след образуването на наказателното производство (Ако преди това държавен орган не е вече конституирал с конклюдентен акт пострадалия, като не е възразил на извършено от пострадалия процесуално действие по делото.). Това тълкуване на уредбата кореспондира и на едно попълно право на защита на физическите и юридическите лица, претърпели вреди от престъплението. В тази връзка в П-2012 на РС - Оряхово по н. о. х. г. № 192/2012 г. се посочва, че пострадалата е конституирана в съдебната фаза като граждански ищец и частен обвинител чрез съдействието на нейния повереник. Затова, ако се приеме тезата, че е необходимо винаги искане, подадено лично от самия частноправен субект и изрично произнасяне на съответен държавен орган, за да се конституира повереникът в производството, то в конкретния случай ще се накърни правото на защита на пострадалата, тъй като тя може и да няма възможност лично да поиска да бъде конституирана в процеса като страна.

Частният тължител, частният обвинител, гражданският ищец и гражданският ответник могат да упълномощят повереник и в съдебната фаза, след като самите

те се конституират в това си качество. Частният тъжител встъпва в наказателното производство след разпореждането на председателя на съответния първоинстанционен съд по реда на чл. 247, ал. 1, т. 2 НПК за образуване на производство по дело от частен характер. Това е именно и моментът на конституирането на частния тъжител. Затова не съществува законова пречка след настъпването на този процесуален момент частният тъжител да оттегли тъжбата си по реда на чл. 24, ал. 5, т. 4 НПК, което води до прекратяване на наказателното производство поради обстоятелството, че тази процесуална фигура е вече възникнала и може да прави релевантни изявления. Доказателство за това е разпоредбата на чл. 250, ал. 1, т. 1 НПК, в която изрично е регламентирано правомощието на съдията-докладчик да прекратява наказателното производство в случаите на чл. 24, ал. 5 НПК.

Частният обвинител, гражданският ищец и гражданският ответник могат да се конституират като допълнителни страни по делото най-рано при провеждане на разпоредителното заседание по делата за престъпления от общ характер, по които е внесен обвинителен акт в съда. Разпоредителното заседание е въведено с изм. на НПК – ДВ, бр. 63 от 2017 г., в сила от 5.11.2017 г. Известно е, че по тези дела образуването на съдебното производство пред първата инстанция става по силата на закона (*ex lege*), без да е необходимо издаването на нарочен акт за това. По тази причина не може да се откаже образуване на съдебно производство. Законодателят не е предвидил процесуално средство за защита срещу евентуален отказ от образуване на съдебно производство и това е логична последица от липсата на законово изискване да се издава нарочен акт за образуване на съдебно производство.

Разпоредбата на чл. 247б НПК предвижда, че след образуване на делото се определя съдия-докладчик, което става на случаен принцип. Тази дейност се извършва от административния ръководител на съответния първоинстанционен съд (районен или окръжен) или негов заместник. Вярно е, че след образуването на съдебното производство и определянето на съдия-докладчик, последният има редица правомощия и едно от тях е да издаде разпореждане за насрочване на делото, образувано по внесен обвинителен акт, в разпоредително заседание. Препис от разпореждането на съдията-докладчик се изпраща и на пострадалия или неговите наследници, като им се съобщава за правото да упълномощат повереник. Разпоредбата на чл. 247в НПК изрично регламентира, че посочените лица, *в седемдневен срок от връчването на съобщението, могат да направят искания* за конституирането им в процесуалното качество на частен обвинител и граждански ищец, а за ощетеното юридическо лице е предвидено да може да *направи искане* за установяването му като граждански ищец по делото. Осигурената процесуална възможност „*да могат да правят искания*“, обаче, не означава, че пострадалият или неговите наследници, или ощетеното юридическо лице, могат да се конституират като допълнителни страни преди провеждането на разпоредителното заседание. Същото се отнася и за гражданския ответник.

В обобщение, ***първоначалният момент, в който пострадалият може да упълномоща повереник, е след образуването на досъдебното производство, за частния тъжител – след образуването на съдебното производство, а бъдещите допълнителни страни – частен обвинител, граждански ищец и граждански ответник, могат да упълномощат***

повереник в първия стадий от съдебната фаза, обозначен в глава деветнадесета от НПК като предаване на съд и подготвителни действия за разглеждане на делото в съдебно заседание. Повереникът може да встъпи в наказателното производство във всеки момент след надлежното му упълномощаване, в който той извърши процесуално действие, с осъществяването на което съответният държавен орган, ръководещ процеса, конклюдентно се съгласи.

Проблем съществува относно правото на защита на гражданския ответник. За това лице не е предвидено да участва в досъдебното производство. В тази връзка неговото право на защита в наказателния процес е непълно. След като за самия частноправен субект, който може да бъде конституиран в съдебната фаза като граждански ответник, не е предвидена възможност да участва в досъдебната фаза, то е очевидно, че той няма и право на повереник в тази фаза на процеса. Неговият повереник може да се конституира в наказателния процес едва при провеждане на разпоредителното заседание по делата за престъпления от общ характер, по които е внесен обвинителен акт в съда. В този смисъл правото на защита на това лице е непълно и значително по-ограничено в сравнение с другите възможни упълномощатели на повереника.

Аналогичен проблем съществува и относно ощетеното юридическо лице. То няма предвидено право на повереник в досъдебната фаза на процеса и затова първоначалният момент, от който може да се конституира неговият повереник, също е при провеждане на разпоредителното заседание. В тази връзка правото на защита и на това лице е непълно и значително по-ограничено в сравнение с другите възможни упълномощатели на повереника.

Важно е да се изследва и **крайният срок**, до който най-късно може да се конституира повереникът в наказателния процес. Поддържа се, че след провеждане на разпоредителното заседание и насрочване на съдебното заседание по делото, повереникът не може да се конституира в това процесуално качество. Това виждане се базира на факта, че липсва изрична процесуална норма в уредбата на съдебното заседание и петте етапа, през които то преминава, след проведеното разпоредително заседание, която да урежда конституирането на нови страни в съдебния процес. Считам за неправилно становището, че е преклудирана възможността на гражданите, защитаващи свои лични права и законни интереси, да упълномощават повереник и след проведеното разпоредително заседание. Нормата на чл. 100, ал. 1 НПК се отнася за всички стадии на съдебното производство и етапи на съдебното заседание, тъй като правото да се упълномощи повереник е обвързано само от процесуалното качество на лицата, но не и от стадия или етапа на това производство. Още повече, че тази норма се намира в част първа на НПК, която урежда общите правила на наказателния процес. Това тълкуване на уредбата по този въпрос кореспондира и на едно попълно право на защита на физическите и юридическите лица, претърпели вреди от престъплението. В тази връзка не виждам основание тези лица да бъдат лишени от възможността да упълномощат нов повереник на всеки етап на съдебното заседание, ако напр. вече упълномощеният почине по време на провеждането му, изпадне в невъзможност да ги представлява ефективно или представляваният поиска да замени повереника си с друг. Тези лица имат право без ограничение да упълномощат нов повереник по всяко време на

съдебното заседание. От друга страна, чл. 318, ал. 6 НПК урежда правото на повереника да подава въззивна жалба, без значение дали е участвал или не в съдебното заседание на първоинстанционния съд. Лицето може да упълномощи за първи път повереник именно във връзка с намерението си да обжалва и по този начин да предизвика съдебен контрол върху постановения

първоинстанционен съдебен акт – присъда или определение. Затова **не е правилно да се извежда краен момент, до който повереникът може да се конституира в наказателното производство**. Всъщност към настоящия момент не е налице и нормативно основание за това.

Цитирани източници (References):

Павлов, Стефан, 1996. Наказателен процес на Република България. Обща част. София: Издателство „Сибѝ“, с. 237.

(Pavlov, Stefan, 1996. Nakazatelen protses na Republika Bulgaria. Obshta chast. Sofia: Izdatelstvo „Sibi“, s. 237)

Стойнов, Александър, 1993. Жертвата на престъплението. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, с. 35.

(Stoynov, Aleksandar, 1993. Zhertvata na prestaplenieto. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, s. 35)

Чинова, Маргарита, 2013. Досъдебното производство по НПК. София: Издателство „Сиела“, с. 188-189.

(Chinova, Margarita, 2013. Dosadebnoto proizvodstvo po NPK. Sofia: Izdatelstvo „Siela“, s. 188-189)

Constitution of the Attorney in the Criminal Process

Pavel Smolichki

Abstract: The constant development of society necessitates the evolution of its most important social regulator – law, whose changes quite naturally affect the functioning of the judicial system itself. A good knowledge of the legal rules that are being missed determines to a great extent the full participation of citizens in the process.

In the study, the ways in which the attorney can be constituted in the criminal proceedings are analyzed, and the moment at which this procedural representative can enter the current phase and stages of the process is also discussed.

The two ways in which the attorney is constituted in the criminal process are clarified – appointment by an act of a state body and de facto composition, which consists of two elements – a power of attorney from the represented person and final actions by which the relevant state body allows the attorney to participate in production.

The findings show that, unlike the victim, the person who is constituted in the judicial phase as a civil liability and the damaged legal entity do not participate in the pre-trial proceedings and accordingly do not have the right to an attorney in this phase. This naturally has a negative impact on the right of defense of these persons.

Key words: attorney, victim, private prosecutor, private plaintiff, civil plaintiff, civil defendant, criminal proceedings.

JEL: K14, K41.